

3214 - SÛRE VE ÂYETLERİN MUSHAFTAKİ DİZİLİŞİ

Soru

Kur'an sûreleri niçin nüzul sırasına göre dizilmemiştir?

Detaylı cevap

Bir sûredeki âyetlerin dizilişi konusunda birçok metinlerin ve icma'ın var olduğu bilinen ve yaygın bir durumdur. (Bu konudaki) icma'ı, birden fazla kimse nakletmiştir. Bunlardan biri; el-Burhan adlı kitabında ez-Zerkeşi'dir. Ebu Cafer'in konuyla ilgili ifadesi şöyledir:

"Âyetlerin sure içindeki sıralanışı, bizzat Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in emri ve uygulamasıyla vuku bulmuştu ve bu hususta müslümanlar arasında herhangi bir ihtilaf da söz konusu değildir.

Metinlere gelince:

Ahmed, Ebû Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim'in İbn-i Abbas'tan -Allah ondan râzı olsun- rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir:

"Osman (b. Affan r.a)'a dedim ki; Sizi, "mesânî"

Bu kelime "tekrarlanan" anlamına müsenna'nın veya "ikişerli" anlamına mesna'nın çoğuludur. Esasen dikkat edilirse, tekrar manasının menşei de "ikileme"dir. İkilemeden başlanarak mutlak surette tekrar yapılır. Bu vasıf, Kur'anın çifte yönü olan, maksatları tekrarlanan, çok okunan bir metin olduğunu ifade eder. Mesani sıfatı kitabullahın maksatlarının vicdanlarda iyice yerleşmesi veya daha önce onu işitmeyenlerin dinleme fırsatı bulması yönünden Allah Teala'nın nimetini hatırlatmaktadır. Diğer taraftan bunun, Kur'anın mucizevî özelliğine işaret etmesi anlamına geldiği de tefsirlerde yer almıştır. Çünkü bu kadar çok tekrarlanmasına rağmen insanlar ondan usanmamakta, maksatlarından hangisi tekrarlanırsa muhataplar nezdinde hep kabul görmektedir. Nitekim

Hiz. Peygamber (s.a.s.) Kur'anı tavsif eden bir hadisinde "Ve la yahlukuhu kesretu't-terdad" (çok tekrar edilmekle aşınmaz) buyurarak bu vasfını belirtmiştir.

olan Enfal Sûresi ile "mîin"

Âyet sayısı yüz civarında olan surelere (yüzlükler anlamında) "mîin denir.

olan Tevbe Sûresini arka arkaya ve "besmelesiz" olarak birbirine bağlamaya iten ve bu iki sûreyi 7 uzun sûreden ikisi olarak saymanızdaki gâye neydi?.

Osman (b. Affan) dedi ki: "Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'e belli sayıda sûre nazil olurdu. Kendisine her ne nazil olmuşsa, hemen (vahiy kâtiplerini) çağırır ve şu âyetleri şuraya, bunları şuraya koyunuz derdi. Enfal Sûresi, Medine döneminde, ilk inen sûrelerdendi, Tevbe ise, Kur'an'ın en son inen sûrelerindendi. Kıssaları da birbirine benzemekteydi ve bir tek sûre sanılmıştı. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- vefat etmeden önce bize, bununla ilgili bir açıklama yapmamıştı. Bu sebepten dolayı, ben de ikisini yan yana koydum ve ikisi arasında da besmele koymadım. Ama (7 tane) diğer uzun sûrelerin başına koydum." (Hâkim, İsnadı sahihtir demiştir ve Zehebî de ona mutabık kalmıştır. el-Müstedrek; c: 2, s: 330)

Bir diğeri; Ahmed (b. Hanbel)'in Müsned'inde (4/218) hasen isnad'la Osman b. Affan ve İbn-i Ebi'l-Âs'tan rivayet ettiği şu hadistir. Demiştir ki:

"Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in yanında oturuyordum. (Birden) bakakaldı ve gözlerini sabitlercesine yere dikiverdi. Sonra dedi ki: "Cebrail (aleyhi's selam) geldi ve bana şu âyeti, şu sûrenin şurasına koymamı emretti" dedi (ve şu âyeti okudu):

إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ))
[سورة النحل الآية: 90]

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl Sûresi: 90).

Bir başkası da: Buhârî'nin Sahih'inde (4536) numara ile, İbn-i Ebi Müleyke -Allah ondan râzı olsun-'den rivâyet ettiği şu ifadedir. O şöyle demiştir:

"İbn'uz- Zubeyr dedi ki: Osman (b. Affan)'a dedim ki: Bakara (Sûresi'ndeki) şu ayet,

((وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا إِلَى قَوْلِهِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ))

"İçinizden vefat edip, geriye dul eşler bırakan (erkekler).....şuraya kadar.....evden çıkarılmaksızın...."

Başka bir âyetle nesh edilmiştir (hükmü kaldırılmıştır). Niçin bunu yazıyorsun? O da dedi ki: "Bırakamazsın ey amcamın oğlu! (Kur'an'dan) hiçbir şeyi yerinden değiştiremem."

Bir diğeri: Müslim'in (1617) numara ile, Ömer'den -Allah ondan râzı olsun- rivâyet ettiği:

"Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- 'e Kelâle"yi sorduğum kadar başka hiçbir şeyi sormamışımdır. Öyle ki; bir defasında parmağıyla göğsüme bastırarak: "Nisâ Sûresinin sonundaki seyf âyeti sana yetmiyor mu? Demişti".

Bir diğeri: Bakara Sûresinin sonları(yla ilgili) hadisler.

Başka biri de: Müslim'in (809) numara ile Ebu'd-Derda'dan merfu'

Kaynağı Hz. Peygamber (s.a.s) olan bütün söz, fiil ve takrirler için kullanılan hadis terimi. Merfû, lügatta, yükseltilmiş demektir. Hadis istilâhında, Hz. Peygambere nisbet olunan söz, fiil, takrir ve sıfatlara "merfû hadis" denir. Merfû hadisin senedi muttasıl veya munkatı' olabilir. İsnattan sahabî düşerse mürsel olur. Sahabeden başka bir ravi düşer veya müphem bir râvî zikredilirse o hadise munkatı' denir. Peşipeşine iki ravi atlanmışsa mu'dal ismini alır. Her üç halde de isnad munkatı'dır ama hadis yine merfûdür. Zira bir hadisin merfû oluşu, isnadının kesintisiz olarak Hz. Peygambere ulaşması yönünden değil, metnin ona izafe edilmesi bakımındandır. (Subhi es-Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları, çev. Y. Kandemir, Ankara 1973, s. 182).

olarak rivayet ettiği:

"Kim, Kehf (Sûresinin) başından 10 âyet ezberlerse, Deccal (in şerri)'nden korunmuş olur".

Başka bir rivâyette: "Kim, Kehf Sûresinin son on âyetini okursa)"

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, sahabenin de tanıklığında, muhtelif sûreleri okuması, âyetlerinin sıralanışının tevkîfî olduğunun delilidir .Sahabe-i Kiram, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den çeşitli vesilelerle duydukları okuyuşundan başka, (ki, bu tevatür derecesine ulaşmıştır) herhangi bir sıralama yapmamışlardır.

"İntisar" adlı kitabında Kadı Ebu Bekir der ki:

"Âyetlerin tertibi' (ne uyulması) vaciptir ve zorunlu bir hükümdür. Çünkü Cebrail -aleyhisselâm-; 'Şu âyeti, şuraya koyunuz' diyordu."

Yine der ki:

"Bizim vardığımız nihai görüş şudur ki, Allah'ın indirmiş olduğu, Kur'an'ın yazım şeklini değiştirmeyi emretmediği ve neshetmediği, Kur'an-ı Kerim'in tamamının nüzulünden sonra okuyuş olarak (herhangi bir âyeti) iptal edilmemiş olan Kur'an; işte Osman (b. Affan'ın bir mushafta toplattığı) iki kapak arasındaki (bu günkü) Kur'an'dır. Ondan asla bir şey eksilmemiş veya ona herhangi bir ilave yapılmamıştır. Dizgisi ve nazmı Allah Teala'nın tertibi ve düzeni üzere, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, âyet ve sûreleri sıraladığı gibidir. Herhangi bir âyetin ne bir (satır/sayfa) ileri alınması, ne de geri çekilmesi söz konusudur. Ümmet de, kıraatleri ve tilavetiyle Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den aldığı gibi, her sûrenin âyetlerini ve yerlerini (aynen o'nun bildirdiği şekilde) korumuştur."

Beğavi, "Şerh'us-Sünne" adlı kitabında demiştir ki:

"Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Kur'an'dan kendisine nazil olanları, şu anki mushaflarımızda bulunan sıralamada olduğu üzere ve Cebrail'in kendisine bildirdiği şekliyle her âyetin yerini; "şu âyeti, şu suredeki, falanca âyetten sonra, şuraya yazınız" şeklinde ashabına öğretiyor ve bildiriyordu. Bu yüzden, Sahabe-i Kiram'ın yaptığı şey, Kur'an'ı bir yerde toplamaktır, yoksa düzenleme işi değildir yapmış oldukları şey!. Zira, Kur'an'ı Kerim, Levh-i Mahfuz'da bu (günkü) tertib üzeredir. Allah Teâlâ, önce, toplu olarak oradan

gökyüzüne, sonra da ihtiyaç durumuna göre, parça parça (Peygamberine) indirmiştir. (Dolayısıyla, â) nüzul sırası, Kur'an'daki diziliş ile aynı değildir.

Sûrelerin dizilişine gelince; onlar da aynı (âyetlerde olduğu gibi, Cebrail tarafından bir emirle mi), yoksa sahabe'nin ictihadı ile mi belirlenmiştir? Bu konuda (âlimler arasında) ihtilaf vardır. Aralarında Malik (b. Enes), Kadı Ebu Bekir (iki görüşünden birine göre)'inde olduğu İslâm alimlerinin çoğunluğuna göre; sûrelerin Kur'an'daki sıralanış düzeni, sahabe'nin ictihadı ile belirlenmiştir.

İbn-i Faris demiştir ki:

"Kur'an'ın toplanmasında iki (önemli) husus vardır:

Birincisi sûrelerin dizilişi. Yedi uzun sûrenin başa konulması, arkasındanmîn (âyet sayısı yüz civarında olan sûreler)'in gelmesi gibi. İşte sahabe'nin yapmış olduğu bu (kadarını) ifa etmek olmuştur.

Diğeri ise, sûreler içindeki âyetlerin dizilişleridir. Bu ise, Allah Teâlâ'dan aldığı emir üzerine, Cebrail'in işaretleriyle, Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in üstlendiği bir görevdir. Buna delil olarak, selef-i salihînin (İlk müslümanların), sûrelerin dizilişi hususundaki ihtilafları gösterilebilir.

Çünkü bazıları sûreleri, (Ali b. Ebi Talip Mushafında olduğu gibi), nüzul sırasına göre ki, "İkra" ile başlıyordu, arkasından "Müddessir", "Nûn" ve "Müzzemmil" şeklinde devam ediyor idi. İbn-i Mes'ûd'un mushafı' (Aynı zamanda Ubey -ibn Ka'b'ın- mushafı)' nın... başlangıcı ise, çok farklı bir sıralanışla; "Bakara", "Nisa", "Âl-i İmran" şeklinde idi.

"el-Burhan" adlı kitabında, Kirmanî şöyle der:

"Sûrelerin sıralanışı bu şekildedir. Allah indinde, Levh-i Mahfuz'da da bu diziliştedir. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- de her sene Cebrail'e (Kur'an'ın nazil olan kısmını) bu tertib üzere okuyordu. Vefat ettiği sene de iki defa okumuştur ve en son nazil olan âyet, Bakara Sûresinin 281. âyeti idi.

{ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ }

[سورة البقرة الآية: 281]

"Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah'a döndürülüp götürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı amellerin karşılığı verilecek ve onlara asla haksızlık yapılmayacaktır." (Bakara Sûresi: 281).

Cebrail -aleyhisselâm-, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'e bu âyeti, Deyn (borç) âyeti ile Riba (fâiz) âyeti arasına koymasını emretmiştir.

Zerkeşi'de "el- Burhan" adlı kitabında şöyle demiştir:

"Aralarındaki ihtilaf, lafzi bir ayrılıktır.Çünkü, ikinci görüşü destekleyenler; onun (Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in), nüzul sebeplerini ve kelimelerin yerlerini öğretmek için onlara gösterdiğini söylüyorlar. Bu yüzden Malik (b. Enes) diyor ki; Kur'an'ı Peygamber'den duydukları şekliyle topladılar. Aynı zamanda da, sûrelerin dizilişinin kendi ictihatları olduğunu söyleyerek...Dolayısıyla anlaşmazlık konusu diziliş, sözlü bir emir mi, yoksa fiili bir isnada mı dayanmaktadır? Ki, bu hususta onlara görüş beyan etme imkanı verilmiş olsun!?!?"

"el- Medhal" adlı kitabında Beyhaki; Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in asrında, yukarıda geçen Osman hadisi'nde de zikredildiği üzere, Enfal ve Tevbe sûresi hariç, Kur'an âyetleri ve sûreleri bu (günkü) sıralamadaki gibiydi. Demektedir.

İbn Atıyye'de; "Tıval (uzun sûreler), Havâmîm (Hâ mîimler), ve Mufassal

Alimler arasında ihtilaf olmakla birlikte, "Mufassal", Hucurat suresi ile Şems veya Duha suresine kadar olan surelere verilen isimdir. Bazıları da; "Kaf suresi ile, Kur'anın sonuna kadar olan kısmıdır" demişlerdir.

gibi bir çok sûrenin dizilişi, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- hayattayken bilinmekteydi. Bunların dışındakilerin tertibi ise, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'den sonra ümmetin (önderlerinin) ictihadı ile gerçekleşmiş olabilir," der.

Ebu Ca'fer de diyor ki:

"Metinler, İbn-i Atıyye'nin, ifade ettiğinden daha fazlasına tanıklık etmektedir. Geriye tartışmalı olan, "İkra" ve "Zehreveyn" (Bakara" ve Âl-i İmran) gibi çok az bir bölümü kalmaktadır." (Müslim; hadis no: 804)

Buhari (4739) numara ile, Abdullah İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Benî İsrail (İsra) Sûresi, Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiya (sûreleri) ilk dönemlerden (ilk nazil olanlardan)dır. Bunlar, benim ilk okuduğum sûrelerdir."

Ebu Ca'fer en-Nahhas demiştir ki:

"Doğru olan; sûrelerin (mevcut) diziliş sırasının, Vasile'nin: "Tevrat'ın yerini, 7tival (uzun) sureler almıştır"hadisi gereğince, Peygamber (s.a.v) tarafından olduğudur. Bu hadis; Kur'an'ın yazılışının Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den alınma olduğuna delildir.

İbn-i Hacer şöyle diyor:

"Bazı sûrelerin veya birçoğunun, arka arkaya sıralanışının, tevkîfî olması mümkündür. Buna delil ise, Ahmed (b. Hanbel) ve Ebu Davûd'un, Evs b. Huzeyfe'den rivayet ettikleri şu sözdür. O şöyle demiştir:

'Sabah olduğunda, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ashabına, "Kur'an'ı hiziplere Kur'an'ın hiziplerebölünmesi işi, sahabe zamanında sureler dikkate alınarak yapılmaktaydı. Sahabe-i Kiram, Kur'an'ı genellikle 7 hizbe ayırıyor ve her gece bir hizip okumak suretiyle 7 gecede tamamını bitiriyorlardı. Ancak, Abbasi devrinde Haccac ibn Yusuuf'un emriyle her cüz 2 hizbe, her hizibde 4 rubu'a ayrılmıştır. İslam dünyasında yaygınlaşan şekilde bu olmuştur. Bu taksim'de harf sayıları dikkate yapılmıştır. Bkz. İslmaweb.net

nasıl ayırıyorsunuz"? diye sorduk. Onlar da dediler ki: "Bazen altı sûre, bazen beş sûre, bazen yedi veya dokuz sûre, bazen de on bir veya on üç sûre şeklinde hiziplere ayırıyorduk. Mufassalların hizbi, "Kaf" sûresinden, Kur'an'ın sonuna kadar olan kısımdır". Bu ise, sûrelerin dizilişinin -şu an elimizde bulunan mushaflarda olduğu gibi- Rasûlullah -sallallahu

aleyhi ve sellem-'in devrinde de bu şekilde olduğunun delilidir. O devir de, diğerlerinden farklı olarak, özellikle de mufassal (sûrelerin) dizilişinin bu (günkü) şekilde olması kuvvetle muhtemeldir...." (Bkz. Suyutî'nin; "el-İtkân fî Ulum'il-Kur'an"; c:1, s: 62-65).

Allah en doğrusunubilendir.